

М.М.Яцишин – кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Волинського національного університету імені Лесі Українки

Спільне і відмінне у кримінальному, кримінально-виконавчому законодавстві України і Республіки Польща (порівняльно-правовий вимір у контексті міжнародного та європейського права)

Упродовж тривалого часу правопорівняння було мало пов'язане з потребами розвитку і вдосконалення існуючого позитивного права. Сьогодні, коли правовий розвиток передових держав світу досяг досить високого рівня і практично сформувалися національні правові системи, виникла нагальна потреба у здійсненні конкретних порівняльно-правових досліджень з метою виявлення кращих зразків правотворення і на цій основі формулювання конкретних висновків і рекомендацій, спрямованих на удосконалення національного законодавства.

Актуальність даного дослідження, предметом якого є виявлення спільного і відмінного у межах кримінального і кримінально-виконавчого права України і Республіки Польща, підсилюється кількома вагомими чинниками: по-перше, Україна і Республіка Польща - сусіди, їх єднає багаторічна дружба і співробітництво в багатьох галузях соціально-економічного і культурного життя, а в результаті вступу останньої до Європейського Союзу (ЄС), її територія, економіка, культура й менталітет, так як і сприйняті нею європейські цивілізаційні досягнення, що визнані світом, стали ще ближчими для українців; по-друге, можливістю запозичення досвіду нової молодішої генерації юристів цієї країни, що базується на принципах європейського права, демократизації суспільства, захисту прав, свобод та інтересів пересічного громадянина; по-третє, загальним характером багатьох проблем кримінально-виконавчої політики, які належить вирішувати спільними зусиллями органів юстиції, прокуратури, суду, установ виконання покарань обох країн; по-четверте, сучасним розвитком українсько-польського регіонального і транскордонного співробітництва, яке

включило у свою орбіту взаємодію двох сусідніх країн і в сфері кримінально та кримінально-виконавчого права.

Важливо зазначити, що порівняльними дослідженнями кримінального права зарубіжних країн, в тому числі і Польщі, плідно займалися видатні вчені-юристи: Л.С. Білогіриць-Котляревський, О.Ф. Кістяківський, М.П. Чубинський, Л.Є. Владимиров та інші. У наш час така аналітична робота лише розпочинається, та й власне саме українське кримінально-виконавче право як самостійна галузь права веде свій відлік з 1996 року. Тому *метою даного дослідження* є аналіз та виявлення спільних і відмінних рис у кримінальному та кримінально-виконавчому законодавстві України та Польщі на сучасному етапі державотворення. При цьому ставиться *завдання* порівняти українське і польське законодавство на предмет його відповідності європейським і міжнародним стандартам.

Стосовно нашого дослідження порівнянню підлягають регіональні міжнародні стандарти загального характеру, які розроблялись та приймались на Європейському континенті під егідою Ради Європи, зокрема, Загальна Декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р., та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, прийнятий резолюцією 2200 (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 р. (ратифікований Україною у 1973 р., набув чинності з 23 березня 1976 р.)¹. Як для України, так і для Республіки Польща, яка також ратифікувала названі документи, визначальна їх роль полягає у тому, що всі їх положення можуть бути застосовані (і в багатьох випадках уже застосовуються) для визначення фундаментальних основ правового статусу осіб, які потрапляють у сферу дії кримінальної юстиції, у тому числі й тих, котрі відбувають покарання.

Процес реформування української кримінально-виконавчої системи, з урахуванням міжнародних стандартів, набув вищого юридичного статусу у зв'язку з прийняттям у червні 1996 р. Конституції України, яка закріпила нові ціннісні пріоритети й у ст.3 проголосила людину, її життя і здоров'я,

¹ Збірник нормативних актів з кримінально-виконавчого права України [Текст]/В.М.Трубников, Ю.В.Шинкарьов. –Х.: Харків юридичний, 2008. –С.4-21.

честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю в Україні. Крім того, у ст.9 заявила, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. До речі, такі правові норми закріплені в основоположних документах європейських країн, в т.ч. і Польщі.²

Хоч міжнародні акти не вирізняють поняття «правовий статус» і не дають його визначення (як це, наприклад, зроблено у вітчизняному законодавстві), проте в них, зокрема, в Мінімальних статутних правилах поводження із в'язнями, передбачено цілу низку норм (пп. 56-66):

а) забезпечити відповідність умов життя вимогам людської гідності та нормам прийнятим у суспільстві;

б) мінімізувати негативні наслідки ув'язнення та різницю між життям у в'язниці і на свободі;

в) забезпечити в'язням можливості розвивати професійні навички та здібності, які поліпшуватимуть перспективи їхньої успішної соціальної реінтеграції після звільнення.³

На нашу думку, наведені вище положення визначають головну мету європейської кримінально-виконавчої (пенітенціарної) системи. Поки що вона значно відрізняється від тієї, яку формулює вітчизняне кримінально-виконавче законодавство. Річниця полягає у тому, що європейські стандарти враховують сам факт позбавлення волі, а не якийсь особливий режим. І саме тому особа, яка потрапляє в європейську установу позбавленими волі, утримується там як людина, з відданням всього необхідного не тільки людським потребам, але й людській гідності.

Як показує порівняльний аналіз, спільним для кримінально-виконавчого законодавства обох країн є беззастережне сприйняття європейських стандартів і гарантій прав і свобод людини та громадянина, в т.ч. і тих осіб, до яких обраний запобіжний захід у виді тримання під вартою

² Хохлова І.В. Кримінальне право зарубіжних країн (в питаннях та відповідях): Навч. посіб./І.В.Хохлова, О.П.Шем'яков. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - с.7-10.

³ Аналіз відповідності Кримінально-виконавчого кодексу України європейським стандартам та рекомендаціям Європейського комітету із запобігання катуванням та жорстокому поводженню//www.khg.org/index.php?id=11 84074406.

в установах виконання покарання та слідчих ізоляторах (СІЗО). Для останньої категорії визначені спеціальні юридичні гарантії прав і свобод, представлені нормативно- та організаційно-правовими механізмами як КК України, КВК України, так і КК, КВК Республіки Польща та іншими законами і розпорядженнями компетентних державних органів України і Польщі.

В більш узагальненому викладі співставлення українського і польського кримінально-виконавчого законодавства свідчить, що саме через таку юридичну категорію, як правовий статус засуджених до позбавлення волі можна найбільш повно проаналізувати реальне втілення міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених у національне законодавство. Саме правовий статус є серцевиною нормативного відображення основних принципів відносин між особою і державою. На нашу думку, поки що такий статус в польському кримінально-виконавчому законодавстві як в теоретичному, так і в практичному відношенні більше, ніж українське законодавство, наближений до системи еталонів поведінки, що базується на міжнародних стандартах з прав людини.

Звідси **висновок**, що за прикладом Польщі, Україні також необхідно приділити першочергову увагу приведенню умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту, у відповідність з вимогами законодавства та європейських норм і стандартів, та забезпечити безумовне дотримання прав людини і громадянина в місцях позбавлення волі.